

APRÓ KÖZLEMÉNYEK.

Arad = Hrad? A helynevek általában a földrajzi nevek magyarázata nálunk ma „korszerű”. *Melich János* és iskolája tette azzá, felismerve e „maradványok” fölötté becses *nemzettörténeli* értékét. De ugyancsak elsősorban *Melich*, s mellette *Gombóc Zoltán* építette fel sok töredelmmel e vizsgálatoknak a „nyelvészet egyik legnehezebb feladatának” tudományos, majdnem azt mondhatnám exakt alapjait. Mindkettőjüket, a külföldi nyelvészek gárdájában is, a vezérek közé számítják, s idevágó eredményeiket készségesen elfogadják. Övék a hervadhatatlan érdem, hogy a „szlávizmus felett meghúzták a lélekharangot”. S ezt ma már szerencsére nemcsak ők kongatják, hanem neves külföldi tudósok is. (*Magyar Nyelv* 1928: 9).

Annál csodálatosabb, hogy megálapításait, tanításait, vagy legalább munkájuk figyelmeztetéseit mi, legközvetlenebbül érdekeltek, olyan nehezen fogadjuk be. Még mindig „hazajáró lélekként idézzük fel mindazt a szláv etimológiát, amelyről azt hittük, hogy munkásságuk folytán Istennek hála eltemetődött” (*Melich*: i. h.). Valami érthetetlen keleti közőbösség „öldösi szíveinket” s e nekünk szent örökségeinket olyan könnyen prédául hagyjuk orvoknak és látór népeknek.

Csak egyetlen példát! Az *Hűség és Élet* című, sok becsületes igyekezettel szerkesztett, fiaink nevelését

munkáló lap egyik számában (1928: 261) írja egy, személyileg minden tiszteletünket megérdemlő, tudós, előkelő, odavaló szerző, hogy „a honfoglalás idején Vác vidékén szláv törzsek (!) laktak. A város neve is ezt mutatja” stb. (Még határozottabban fejezi ezt ki 1906-ban megjelent munkájában, Úgy vagyunk tehát Vác névével is, mint *Szolnok*éval, amelyiket korábban szintén szlávoknak magyaráztak igen tiszteletreméltó, tudós, de a nyelvészetben laikus magyar historikusok. Ezen persze kapva-kaptak a külföldi szláv tudósok, s álmódott birodalmutak ezen az alapon ide is kiterjesztették, míg *Melich* ki nem mutatta, hogy nincs a kerek ég alatt olyan szláv nyelv, amelyikből *Szolnok* neve megfejtethető, hanem egyszerű magyar személynév az (*M. Ny.* 1926: 326).

Vác esetében úgy állunk, hogy *Vác* (*Vac*) csakugyan cseh-tót becéző személynév ugyan, de ezt a nevet — akárcsak *Veszprém* — ezt egy magyar ember viselte, s róla ment át az a telepre. „Vác neve nem régiebb a X—XI. századnál, s belőle a város honfoglalás előtti történetére semmiféle következtetés nem vonható” (*M. Nyelvőr* 1912: 97). Irta pedig ezt *Melich* tizenhat évvel ezelőtt, de a váciak ma sem akarják tudomásul venni, akárcsak a debreceniek, akik városuk bebizonyított török—magyar nevééről ma is azt hirdetik, hogy szláv (*F. és E.* 1926: 112), tehát nem ma-

gyarok, hanem Isten tudja miféle szlávok (!), talán morvák (!) alapították.¹⁾

Ezzel a hamvába halni nem akaró felfogással találkozunk *Márton György* cikkében is (*F. és E. 1927: 153*), aki sajnos minden kételkedés nélkül követi, egyébként érdemes, de e téren laikus bold. Borovszkyt (*Csanád vm. tört.*), s tárja elének a marosmenti

¹⁾ Az *Ijúság és Élet* legújabb számában is (332. l.) találkozunk ilyen tanításokkal (*Magyarország vármegyei és városai* című vállalat Pest m. kötetéből kiírva, ahova alkalmasint *Szolnok-Doboka vm.* monografiájából került). Ezt olvastuk itt: „Egészen bizonyos (igy!), hogy *Kalocsa* szláv telepítés. A Kr. u. V–VI. században alapították. Erre mutat *Kalocsa* szláv e-edetű neve, amelynek a szláv *Kaluzsni* az alapja, s ingoványos vidéket, (sárkőzt) jelent.” De ennél még többet is tudunk, nevezetesen: „A honfoglalás előtti időben a Duna- isza közén lakó szlávok *Kalocsa* köré csoportosultak . . . stb.”

Ahány állítás, annyi tévedés . . . a mi kárunkra.

A szegény kalocsai magyar gyerek mindezt elhiszi, mert nem jut eszébe megkérni tanítóját arra, hogy sziveskedjék az itt emondottakat bővebben kifejteni, amennyiben neki némi kételyei volnának. Azt se fogja megkérdezni melyik az a szláv ország, ahol annyi *Kalocsa* van, mint Magyarországon.

A név eredetét nem tudjuk ugyan, de annyi bizonyos, hogy a szláv *kaljuzsza*, *kalizsca* (kaliste) = pocsolya szóból nem származik. Nagyon lehet azonban, hogy ezzel a régen és ma is elterjedt *Kálista* (Kánista) magyar köznévv. (= tó, pocsolya) azonos.

A cikk alapján még azt is gondolhatja a kalocsai gyerek, hogy városát bunyevácok alapították, mert népének ruházkodásán nem rác, hanem „szláv” hatás látszik.

De még egy szlávizmust az *Ijúság és Élet*-ből! A 339. lapon olvassuk: „nagyszerűen lehet látni a Tiszának egy régi medermaradványát, úgynevezett *morolványát* Balmazújvárosnál”. (*Balmaz* törökből került magyar személynév). A *Föld és Ember* 1924. és 1925. évfolyamában példákkal bizonyítottuk, hogy ennek régi magyarul *halovány* a neve. A tudós szerző, aki nem mindennapi magyar nyelvérzékkel van megáldva, számtalanszor találkozhát vele térképeken a Felső-Tisza mellékén. Hiesszük, hogy erről meggyőződve, nem veszi többet tollára ezt a csunya „szláv” szót, s a folyóirat érdemes szerkesztői is kigyomlájják lapjukból. Ők szállóigévé tették azt az általam használt szólást, hogy földjében is él a nemzet. De ne felejtsek el, hogy nyelvben is

bolgár-szláv helyneveket, amelyekről tehát Borovszky nyomán felveszi, hogy honfoglaláselőttiek. De mi bizonyítja, hogy e helynevek mégha szlávok is, ilyen koraiak? Erre szeretnénk választ kapni, történeti és nyelvi bizonyítékokkal! Nagyon nehéz feladat.”)

Szinte nem is csodálkozunk tehát, ha a korábbi szlávizmus hatása alatt, *Arad* nevééről azt találja mondani *Márton*, hogy az anyyi, mint *Hrad*, s ezzel a pusztá odavetett kijelentéssel, aztán el is intézi ezt a jelentéktelen (!) dolgot. Pedig tudnia kellene azt, amit e névről az *Etymológiai Szótár* ír, mely így hangzik: A szó legrégebb fennmaradt alakja (1183) *Orod*. Ez az *Orod* már 1214-

²⁾ Hogy szerzők milyen könnyedén végeznek a helynevekkel, *Lele* nevét hozzuk fel példának. *Borovszky* ezt írja róla: „A *lele* kísértet jelent a nép nyelvén; *lehel* hogy helységünk neve is ezzel függ össze”.

Ehhez csupán azt jegyezzük meg, hogy *lele* = kísértet, arra *egyellenegy* adatot találnak *Szinnyei* Tájékoztatóban Kiskunhalasról, a *Nyelvőr* egy adata alapján. De ugyancsak a *Nyelvőrben* (XIX: 151) azt is olvassuk, hogy *e lele, lélek* szavakkal függ össze (Szinnyei) Kísérteiből alakult helynév aligha lehetséges.

Ugyanerről *Márton* így ír: *Lele* = ómagyar *lele* = kísértet, lidérc (!) Ilyen *lele* köznévv. azonban az ómagyarban nincs!

Jakubovich ellenben kimutatta (*M. Ny. 1918: 225*) hogy e helynevünk is (a *Lél*-ek mellett), alkalmasint a magyar *Lél* (Lehel) sz. névből lett, a *lél*-pedig *lélek* szavunk egyik alakja. A helynévi *Lele* alak szerintünk a *Leley* = *Lél*-ének felel meg. (V. ö. *Petry* Szilágy m. monogr. *Lele* adatait.)

Zombor helynevünket is szlávnaak taitják szerzők, pedig már Anonymus mondja, hogy *Álmos* (török sz. név) egyik fejedelmi társa volt *Tétény* (török sz. név), *Horka* apja, ennek fiai voltak *Gyula* és *Zombor*. *Gyula* volt anyai nagyapja Szt. Istvánnak, *Zombor* fiát szintén *Gyulának* hívták.

Az ugyanott szlávnaak megtett *velnik* (vőnek = révész?) is bizonyára *Vén*-ek (Vének Győrben, v. ö. *Szőnok* = *Szolnok* stb.) s ebből semmiféle révhelyre (!) következtetni nem lehet. (Szakasztottan *Szolnok* esete ez, a *sólerakó hely* hozzáköltésére.) De legyen elég ennyi.

ben előfordul személynévképpen. Ma is, régen is több helység viselte e nevet. (Somogyban is volt pld. Arad). A név eredete ismeretlen, *Márki* szerint (Arad m. tört.), *Orod—Arad* úr nevéből, aki talán *Csanád* egyik alvezére lehetett.

Aki tehát sem azt nem akarja elhinni, hogy Arad csaknem bizonyosan egy Arad sz. név után kapta nevét, sem Melich—Gombócznak azt a megállapítást nem fogadja el, hogy e sz. név etimónját nem ismerjük, annak legelőbb is ezt a két nézetet kell megcáfolni és példákkal bizonyítani, hogy *Arad* valaha *Hrad* alakban is előfordult, s ebből a *Hrad*ból *Arad* alak is származott. Azt hiszem azonban hiába fáradsz vele.

Ha feltesszük, hogy *Arad* *d* képzős név (mint *ur*-ből *urod*, urodi s talán *oroánk*, 1086-ból való személynevek, v. ö. *ország* = *ország* stb.), talán hivatkozni lehet arra, hogy *Szatmár*-ban is volt és van *Ar* (régén *Or*) nevű községünk. (Baranyában pedig *Orfő* és *Orszeg*, Vasban *Orfalu*, Sárocsban *Orkuta*, a Kisdana mellett *Arak*, de ezekről korábbi adataim nincsenek), amit esetleg kapcsolatba lehetne hozni *Urman* = *Orman* nevünk *ur*, *or*, alapszavával, melyről nemrégén írt *R. Nagy László* (*M. Ny.* 1928: 23). Jelentéstanj tekintetben ez a származtatás talán megállhat.³⁾

Bátyk Zsigmond.

Sártvány, pusztá Neszmély mellett. (Válasz egy cserkésznek.) E pusztá minden bizonnyal a kettős nevű

³⁾ Az u. ott megjelent hasonló tárgyú másik cikkben (A Vülka völgyének település földrajza) *Vanyó A. Tihamér* dicséretesen felhasználja a helynévbüvárlat újabb eredményeit s felemlíti *Mebik* nyomán, hogy a Vulkát a besenyők *Selyeg*-nek hívták. Azt hisszük, hogy e név, a török *silyeg* (= fiatal kos) sz. névből ered (*Anthropol. Mitt.* — *Wien* 1906: 39).

Sártván—Vecse régi magyar nemzetiségtől vette nevét, melyet egyéb analógiák mintájára (pld. *Solymár*, régebben *Solomár*) *Sártván*-nak is írtak és ejtettek.

Ennek a nemzetségnek éppen ezen a tájon voltak birtokai, jelesül az esztergomi *Bajom* és *Kirva* (régén *Korva*) határában, *Korva* mellett fekvő állítólag *Sárt(i)ván* prédiom is (*Karácsonyi*: Magyar nemzetségek). Egy ilyen helység után kapta nevét a Komárom-Nyitrában szerepelt *Sártváni*, *Sártvándi* család.

A név alkalmasint török eredetű összetett szó, olyan mint a *Melich* megfejtette *Sarolt* (Honfoglalási Magyarország), vagy *Barót* (Magyar Nyelv: XXIII.)⁴⁾ Tagolása tehát ez: *Sari* + *tivan* = sárga sólyom. A *tivan*-nak a török nyelvekben többféle alakja van (*togan*, *tigan*, l. *Gombocz*: Magyar Nyelv: X.).

Egy *Sarydoghan* nevű falut említ *Egli* (Nom. geogr. 1872, 504.), Kiszáziából s azt sárga sólyom-nak fordítja, (v. ö. *karatigan* = fekete sólyom, *Gombocz* i. h.).

A *tivan* egymagában is gyakori személynév s ebből helynév a régiségben. Ugyanez áll a törökből származó magyar *sár* (alakváltozat *sárog*, *sárig*) közsőra is. Ez is gyakori személy- és helynév, éppen úgy, mint a *sző*, *szőke*, *fekete*, *kék* stb., amire bőven talál adatokat az Oklevél Szótárban, de mai családneveink között is.

Ime egy-két példa: Egy *Sarilar* (= Sárgáék faluja) nevű község van európai Törökországban.

Baranyában ma is van *Sárok* (1296-ban *Sárog*) nevű falu, a törö-

⁵⁾ Ilyen képzésnek látszik az esztergomi *Bajót* (éppen a szomszédban, s a tolnai *Bivót* is.) Itt említjük meg, hogy *Sorulá* sz. névképpen előfordul 1211-ben, helynévképpen pedig Sopronban: Temesben és Kisküküllőben (*Csánki*).

kös *Bezedek* szomszédjában. (Ez utóbbi *Simonyi* fejtette meg, l. *Magyar Nyelvőr* 43.).

Régebben u. ott volt *Sárogfalva*, s ebben lakott a *Sár* család (Csánki: Magyarország. tört. földrajza 2 : 251.). Alkalmassint ez a szó maradt fent a tordai *Sáromberke* nevében is.⁶⁾

A Sártvánnyal szomszédos két *Vadacs* puszta neve csakugyan lehet *vad* szavunk származéka, t. i. annak kicsinyítője. Azt kell azonban feltennünk, hogy a *vad* ez esetben személy-név. Ilyen családnevünk most is van, régen is volt (pld. a közeli Bodmé-

⁶⁾ A szatmári Botpalád határában *Sárgapatak* eret találunk a térképen. Ugyanott van *Sárpatak* és *Sárica* (patak) *szeg* is. (Az „ica” bizonyára magyar képző itt. Szatmárnémeti határában van *Szöke mocsár*). Ezek alapján arra gondolhatunk, hogy nem minden *Sár* okvetetlenül *víz*, hanem lehet az *sárga* is.

von Felcsút mellett említik *Vad Pál ülése* nevű birtokot, l. *Magy. Nyelv* 1914: 280.). Ilyen képzésű nevek pld.: *Bikács*, *Harkács*, *Madács*, *Szarkács* stb.⁷⁾ *Bátky Zsigmond.*

Hibajegyzítés. A *F. és E.* 1927. 195 lapján azt mondom: a *turján* nincs bent *Szinnyey* Tájosztárában. Nagyon is benne van. Azt akartam mondani, nincs a *Munkácsi* fejtegette Herman-féle határozati műszók között.

Ugyanott a 198. lap jegyzetében *Vozár* helyett *Kozár* (Kazár). a 125. lapon lent, *Bekektető* helyett *Bebek-tető* olvasandó. *Bátky Zsigmond.*

⁷⁾ Örülünk, hogy cserkészeink érdeklődnek táborhelyeik nevei iránt. A szlovenszói magyar cserkészek ezek összegyűjtését is programjukba vették (Lásd: *A mi lapunk*, Losonc, 1927, 108.) A mieink sokat tanulhatnak tőlük.